

Семененко Анжеліка

ORCID 0000-0002-3989-2152

Кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри культури та
соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури,
(Київ, Україна) E-mail: semenkolika26@gmail.com

Макогончук Наталія

ORCID 0000-0001-7378-8917

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Б. Хмельницького
(Хмельницький, Україна) E-mail: wuyenska@ukr.net

Єфремова Олена

ORCID 0000-0002-2085-9088

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: Yefremova111999@gmail.com

ЗМІСТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Проблема. *Громадянська освіта в закладах вищої освіти України є напрямом державної освітньої політики. В процесі громадянської освіти виховуються активні громадяни держави. Результатом громадянської освіти має бути реалізація здобувачами вищої освіти різних спеціальностей як бакалаврату, так й магістратури власної громадянської позиції через особисту участь у суспільній діяльності.*

Мета пропонуваної розвідки є характеристика змісту громадянської освіти в закладах вищої освіти України.

Методологія дослідження: базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки, психології і відображає мету громадянської освіти в закладах вищої освіти – сформувати особистість, якій властиві демократична громадянська культура, громадянська відповідальність, готовність до компетентної участі у житті суспільства.

Об'єкт дослідження: освітній процес в закладах вищої освіти України.

Наукова новизна. Обґрунтовано, що методика громадянської освіти потребує створення у процесі викладання у вищій школі системи навчальних ситуацій, в яких на практиці апробуються засвоєні громадянські знання, уміння та цінності.

Висновки. 1. Громадянська освіта має спрямовуватися на модернізацію освітнього процесу закладів вищої освіти та внутрішніх позитивних змін у суспільстві в цілому. 2. Громадянська освіта виховує активного громадянина своєї держави, людину національно свідому, яка поєднує у собі здобутки національної і загальнолюдської культури. 3. Мета громадянської освіти в закладах вищої освіти – сформувати особистість, якій властиві демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі у житті суспільства. 4. Методика громадянської освіти потребує створення у процесі викладання у вищій школі системи навчальних ситуацій, в яких на практиці апробуються засвоєні громадянські знання, уміння та цінності. 5. Результатом громадянської освіти має бути реалізація здобувачами вищої освіти різних спеціальностей як бакалаврату, так й магістратури власної громадянської позиції через особисту участь у суспільній діяльності. 6. Стратегічним завданням громадянської освіти виступає формування у свідомості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей ідей соціальної цінності права, активних правових установок та орієнтацій.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянська свідомість, громадянське суспільство, громадянська позиція, політична культура, здобувачі вищої освіти, вища школа.

Постановка проблеми. Актуальність роботи. Сучасна етап розвитку громадянського суспільства в Україні потребує більш глибокого вивчення громадянської освіти у вищій школі. Громадянська освіта розглядається як складна й багаторівнева система. Актуальними потребами для вдосконалення громадянської освіти здобувачів вищої освіти та підвищення її ефективності є: впровадження програм покращення поінформованості та підвищення компетенцій викладачів ЗВО у сучасних політичних тенденціях; активне залучення у сферу розвитку громадянської освіти на рівні університетів відповідних громадських організацій; надання можливості викладачам підвищувати свою кваліфікацію в альтернативних інституціях; організація ресурсних центрів з громадянської освіти.

Проблема. Проблема громадянської освіти гостро стоїть в наш час. Вона є визначним чинником, який суттєво впливає на рівень свідомості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей. Громадянська освіта виховує активного громадянина своєї держави, людину національно свідому, яка поєднує у собі здобутки національної і загальнолюдської культури. Мета громадянської освіти в закладах вищої освіти – сформувати особистість, якій властиві демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі у житті суспільства. Стратегічним завданням громадянської освіти виступає формування у свідомості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей ідей соціальної цінності права, активних правових установок та орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що серед найбільш відомих наукових розробок проблематики громадянської освіти в Україні можна назвати розвідки таких авторів, як О. Батішева, С. Вітвицька, П. Ігнатенко, Л. Корінна, М. Рогожа, Д. Ройл, Н Сидорчук та ін.

Зарубіжний досвід у сфері громадянської освіти, а також можливість його адаптації в Україні вивчали такі дослідники, як В. Дубровський [5], О. Дем'янчук [4, 64–69], Я. Гурнікевич та Ю. Пліска [3]. Громадянська освіта та виховання постають предметами наукових досліджень і у контексті інших, взаємопов'язаних проблем. Так, дослідниця Рогожа М. вивчала громадянську освіту у контексті моральних вимірів соціального капіталу [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми – натепер недостатньо вивчено впровадження програм покращення поінформованості щодо громадянської освіти та підвищення компетенцій викладачів ЗВО у сучасних політичних тенденціях.

Метою пропонованої розвідки є характеристика змісту громадянської освіти в закладах вищої освіти України.

Результати дослідження. Система демократичної громадянської освіти в закладах вищої освіти обумовлена сучасними реаліями політичного життя України. Актуальними потребами для вдосконалення громадянської освіти здобувачів та підвищення її ефективності є: впровадження програм покращення поінформованості та підвищення компетенцій викладачів ЗВО у сучасних політичних тенденціях; «активне залучення у сферу розвитку громадянської освіти на рівні університетів відповідних громадських організацій»; надання можливості викладачам підвищувати свою кваліфікацію в альтернативних інституціях; «організація ресурсних центрів з громадянської освіти»; налагодження тісної співпраці між університетами, професійними громадськими організаціями, з одного боку, та обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти, методичними кабінетами, регіональними управліннями і відділами освіти, з іншого; «налагодження тісної співпраці молодіжних організацій з органами державної влади та стимулювання останніх до створення інформаційної продукції орієнтованої на молодь (прикладом цього може бути створення «молодіжної» сторінки офіційних порталів органів державної влади та органів місцевого самоврядування)»; інтенсифікація позанавчальної роботи здобувачів вищої освіти різних спеціальностей як бакалаврату, так й магістратури, де вони змогли б здобути та вдосконалити свої навички участі у громадському житті. А також важливим є активне застосування інтерактивних, інформаційних та креативних методів у викладанні курсів громадянської освіти здатне суттєво підвищити її ефективність. Вміння викладачів ЗВО вести відкритий, чесний діалог зі здобувачами на важливі суспільні теми і, водночас, толерантність та повага до думок опонента – ключові вміння викладачів, які викладають освітні компоненти щодо громадянської освіти як обов'язкові, так й вибіркові [1, 13].

Реальні моральні цінності громадянського суспільства, внутрішньо притаманні здобувачам вищої освіти різних спеціальностей здатні стати запорукою безперервного процесу розвитку та вдосконалення громадянського суспільства заради блага громади, суспільства чи держави. Беззаперечно, моральні цінності демократичного громадянського суспільства повинні виходити у практичну сферу – у простір комунікації, і, головне, ставати імпульсом для практичної дії... «Етика має на меті моральне вдосконалення людини, що уможливується лише рівнем особистого розвитку на основі *власного сприйняття* соціальних чеснот» [8, 138]. Громадянська освіта в Україні повинна бути спрямована на формування «суб'єктивних якостей та вмінь, *критичного мислення*, вміння *долати стереотипи* та йти на *компроміс*» [9]. Громадянська освіта та демократія можливі лише там, де виховується *повага* до ідейного опонента, повага до його прав, думок, вчинків та індивідуальних відмінностей.

Пріоритетним напрямом громадянської освіти здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в сучасних умовах є «особистісне прийняття цінностей демократичного суспільства». С. Вітвицька підкреслює, що «кризова ситуація в Україні, пов'язана зі зміною пріоритетів основних цінностей, не може бути вирішена ні примусом, ні компромісом». Активізація розвитку громадянської освіти у гуманістичному суспільстві «відбудеться тільки тоді, коли здійсниться відповідна переорієнтація ціннісних орієнтирів всіх його громадян» [2, 34–35]. Розвиток сучасного суспільства неможливий без, яка відповідає вимогам демократичного суспільства. Формуванню високоінтелектуальної і глибоко духовної людини сприяє система громадянської освіти, що має на меті підготовку здобувачів вищої освіти до активної участі у житті демократичного суспільства.

У вищій школі громадянська освіта реалізовується через позанавчальну роботу і так званий інституційний підхід, в якому цілі громадянської освіти досягаються всією організацією освітнього процесу закладі освіти. *Зміст громадянської освіти* найчастіше охоплює різні аспекти освітнього процесу: культурологічні, філософські, аксіологічні знання про громадянські, демократичні, загальнолюдські, національні цінності; політичні, правові й соціально-психологічні знання. Разом з тим, громадянська освіта не зводиться до знань, а включає формування відповідних цінностей і дій, що відповідають їм. *Мета громадянської освіти* в закладах вищої освіти – «сформувати особистість, якій властиві демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі у житті суспільства» [1]. Щодо завдань громадянської освіти, то ними є такі: «формування трьох світоглядних орієнтацій особистості, продукування власної філософії життєдіяльності, самовизначення й самореалізація в економічній, соціальній, культурній, політико-правовій сфері, формування мотивації й основних умінь, необхідних для відповідальної участі в громадянсько-політичних процесах» [1], критично-конструктивне ставлення здобувачів вищої освіти до життя суспільства, формування толерантності, гуманізму, орієнтація на позитивні соціальні дії [1; 6, 37].

Як стверджує Л. Корінна, громадянські цінності включають: «громадянський обов'язок, громадянську совість, громадянську відповідальність, повагу до громадянських прав й обов'язків, громадянську свідомість, потребу в громадянських діях і вчинках, повагу до законів держави, почуття патріотизму, почуття інтернаціоналізму, етнічну толерантність, почуття особистої свободи, громадянську честь і гідність, політичну культуру, громадянську активність, громадянську поведінку». Повністю погоджуємося з даним твердженням [7, 43].

Громадянська освіта сьогодні передбачає використання у викладанні сучасних інтерактивних методик, активізацію діяльності здобувачів вищої освіти різних спеціальностей у процесі засвоєння матеріалу освітніх компонентів як обов'язкових, так й вибіркових. Викладачі ЗВО мають звертати увагу на той факт, що упродовж навчання здобувачі вищої освіти повинні навчитися «працювати в парах і малих групах, вислуховувати один одного, відстоювати власні погляди, поважаючи при цьому право іншого на власну думку, виконувати проекти, презентувати результати спільної роботи, аналізувати й узагальнювати отриманий досвід» [1]. Сучасна вища школа має «розкривати демократичні основи функціонування, шляхи створення сприятливого демократичного середовища у процесі навчальних занять і в позанавчальній роботі» [1], організації системи університетського самоврядування. Необхідно також спиратися на реалізацію міжпредметного підходу до вивчення громадянських знань та шляхи інтеграції цих знань до змісту окремих освітніх компонентів (дисциплін) як обов'язкових, так й вибіркових. Громадянська освіта в сучасній вищій школі передбачає посилення уваги викладачів і науковців до розробки та запровадження нових методик навчання й найкращих зразків вітчизняного та зарубіжного досвіду. Пріоритетну роль у громадянській освіті «відіграють активні й інтерактивні технології та методи навчання. Велику роль у вихованні громадянина відіграють інтерактивні тренінги» [1]. Методика громадянської освіти потребує створення у процесі викладання системи навчальних ситуацій, в яких на практиці апробуються засвоєні громадянські знання, уміння та цінності. Важливе місце посідає проектна робота, що передбачає проведення акцій і компаній, досліджень, видання газет для досягнення освітніх цілей. Формування громадянської компетентності здобувачів вищої освіти сучасних університетів вимагає удосконалення фахової підготовки (стажування) викладачів вищої школи, оскільки лише послідовна, цілеспрямована робота з навчання викладачів допоможе опанувати їм знання, уміння та навички. Громадянська освіта виховує активного громадянина своєї держави, людину національно свідому, яка поєднує в собі здобутки національної культури із загальнолюдськими. Щоб забезпечити таку мету громадянського виховання, вища школа має готувати студентську молодь до життя в громадянському суспільстві. Також маємо констатувати, що реалізація завдань громадянської освіти потребує введення нових дисциплін і створення нового покоління підручників та посібників. Формування громадянської компетентності у освітньому процесі доповнюється розбудовою відповідної системи позанавчальної роботи та створення демократичного клімату в колективах закладів вищої освіти. Реалізація здобувачами вищої освіти різних спеціальностей як бакалаврату, так й магістратури власної громадянської позиції через особисту участь у суспільній діяльності, взаємодія з громадськими об'єднаннями та організаціями,

соціальними інституціями, державними закладами та інші форми соціальної практики сприяють ефективному розв'язанню завдань громадянської освіти.

У цілому, ми цілком згодні з тим, що зміст громадянської освіти повинен орієнтуватися не тільки на розвиток уявлень здобувачів вищої освіти про громадянськість й шляхи її реалізації на основі системи понять із різних галузей наукових знань, а й на формування емоційно-ціннісного компонента громадської культури особистості, що включає, насамперед [1; 4; 10, 47–49]: «усвідомлення абсолютної цінності прав людини, свободи особи; усвідомлення себе як громадянина й патріота України; почуття власної гідності, гуманізм, толерантність, плюралізм, здатність до компромісу; лояльне й одночасно вимогливе ставлення до влади, законслухняність; активну позицію щодо необхідності брати участь у демократичних перетвореннях; усвідомлення себе як особистості, здатної впливати на ситуацію у державі; критичне сприйняття соціально-політичної інформації; усвідомлення можливості й цінності самостійного політичного вибору; готовність відповідати за власні рішення і їхні наслідки; усвідомлення взаємозалежності інтересів окремих людей, соціальних груп у суспільстві» [1; 4; 10, 47–49]. Маємо констатувати важливість даної тези.

Практика громадянської освіти доводить, що гуманістичний характер визначає її головні універсальні принципи, які закріплені у «Концепції громадянського виховання особи в умовах розвитку української державності». Ними слід назвати такі: гуманізація та демократизація виховного процесу, самоактивність й саморегуляція, системність, комплексність та міждисциплінарна інтегрованість, наступність та безперервність, відповідність культурі, інтеркультурність. Виховання громадянина має бути спрямоване на розвиток патріотизму як любові до свого народу, до України [1]. З патріотизмом органічно поєднується національне виховання, яке є основою культурно-історичного розвитку нації, а, відповідно, й особистості. Національний компонент виховання найвиразніше втілюється у змісті освітніх компонентів (дисциплін), їх методичному забезпеченні, у самій атмосфері життя закладу вищої освіти. Важлива роль у змісті громадянської освіти відводиться українознавству, яке є методологічною основою організації освітнього процесу в сучасних умовах. Визначальною характеристикою громадянської зрілості як результату громадянської освіти є розвинена правосвідомість. Тому стратегічним завданням громадянської освіти виступає формування у свідомості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей ідей соціальної цінності права, активних правових установок та орієнтацій. При цьому необхідно також розкривати роль правових норм та інших правових явищ у задоволенні громадських та особистих потреб кожної людини нашої держави. У громадянській освіті необхідно також виховувати у бакалаврів та магістрів правові почуття, які регулювали б їх поведінку: почуття законної обраної мети, правомірності шляхів і засобів її реалізації, справедливості, нетерпимості до порушників норм права, відповідальності.

Висновки. 1. Громадянська освіта має спрямовуватися на модернізацію освітнього процесу закладів вищої освіти та внутрішніх позитивних змін у суспільстві в цілому. 2. Громадянська освіта виховує активного громадянина своєї держави, людину національно свідому, яка поєднує у собі здобутки національної і загальнолюдської культури. 3. Мета громадянської освіти в закладах вищої освіти – сформувати особистість, якій властиві демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі у житті суспільства. 4. Методика громадянської освіти потребує створення у процесі викладання у вищій школі системи навчальних ситуацій, в яких на практиці апробуються засвоєні громадянські знання, уміння та цінності. 5. Результатом громадянської освіти має бути реалізація здобувачами вищої освіти різних спеціальностей як бакалаврату, так й магістратури власної громадянської позиції через особисту участь у суспільній діяльності. 6. Стратегічним завданням громадянської освіти виступає формування у свідомості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей ідей соціальної цінності права, активних правових установок та орієнтацій.

Перспективами подальших наукових розвідок є вивчення характеристики громадянської зрілості як результату громадянської освіти та виховання.

References

1. Батіщева О. Громадянська освіта як інструмент формування громадянського суспільства в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід: матеріали Першої науково-практичної конференції (Острог, 19 черв. 2013 р.). / Відп. ред. О.С. Батіщева. Острог: ГО «Центр демократичного лідерства, Національний університет «Острозька академія», 2013. 234 с.
Batishcheva. O. (2013). Hromadianska osvita yak instrument formuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh podolannia. [Civic education as a tool for the formation of civil society in Ukraine: problems and ways to overcome them]. Aktualni problemy hromadianskoi osvity: ukrainskyi ta zarubizhnyi dosvid: materialy Pershoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Actual problems of civic education: Ukrainian and foreign experience: materials of the First Scientific and Practical Conference] (Ostroh, 19 cherv. 2013 r.). / Vidp. red. O.S. Batishcheva. Ostroh: HO «Tsentr demokratychnoho liderstva, Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian].

2. Вітвицька С.С. Педагогічний аспект проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій молоді. *Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників: зб. наук.-метод. праць. За ред. Л.В. Корінної. Житомир: Вид-во ЖДЦНТЕІ, 2004. С. 34–35.*
Vityvska, S.S. (2004). Pedagogichnyi aspekt problemy tsinnosti ta tsinnisnykh oriientsatsii molodi. [Pedagogical aspect of the problem of values and value orientations of youth]. *Teoriia i praktyka formuvannia hromadianskykh tsinnosti starshoklasnykiv: zb. nauk.-metod. prats. [Theory and practice of the formation of civic values of high school students: a collection of scientific and methodological works]. Za red. L.V. Korinnoi. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDTsNTEI, ss. 34–35 [in Ukrainian].*
3. Гурнікевич Я., Плиська Ю. Громадянська освіта у Польщі, здійснювана через Інтернет (на прикладі центру громадянської освіти). URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/21_1/07_gurnikewicz_plyska.pdf
Gurnikevych, Ya., Plyska, Yu. (2006). Hromadianska osvita u Polshchi, zdiisniuvana cherez Internet (na prykladi tsentru hromadianskoi osvity). [Civic education in Poland, carried out via the Internet (on the example of the civic education center)]. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/21_1/07_gurnikewicz_plyska.pdf (data zvernennia: 11.10.2023) [in Ukrainian].
4. Дем'янчук О.П. Теорія і практика громадянської освіти: світовий досвід. *Наукові записки НаУКМа. Політичні науки. 2001. Т. 19. С. 64–69.*
Demianchuk, O.P. (2001). Teoriia i praktyka hromadianskoi osvity: svitovyi dosvid. [Theory and practice of civic education: world experience]. *Naukovi zapysky NaUKMa. Politychni nauky. – Scientific notes of NaUKM. Political sciences, t. 19, ss. 64–69 [in Ukrainian].*
5. Дубровський В. Філософія стандартів для громадянської освіти в США. URL: <https://geum.ru/next/art-2041.leaf-7.php>
Dubrovskiy, V. (2010). Filosofiia standartiv dlia hromadianskoi osvity v SShA. [The Philosophy of Standards for Civic Education in the United States]. URL: <https://geum.ru/next/art-2041.leaf-7.php> (data zvernennia: 11.10.2023) [in Ukrainian].
6. Ігнатенко П.Р. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблеми. *Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 118–123.*
Ihnatenko, P.R. (1997). Aksiolohiia vykhovannia: vid terminolohii do postanovky problemy. [Axiology of education: from terminology to problem statement]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology, № 1, ss. 118–123 [in Ukrainian].*
7. Корінна Л.В. Старшокласники ліцеїв та гімназій України про громадянські цінності молоді. *Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників: зб. наук.-метод. праць. За ред. Л. В. Корінної. Житомир: Вид-во ЖДЦНТЕІ, 2004. С. 38–47.*
Korinna, L.V. (2004). Starshoklasnyky litseiv ta himnazii Ukrainy pro hromadianski tsinnosti molodi. [High school students of lyceums and gymnasiums of Ukraine about civic values of youth]. *Teoriia i praktyka formuvannia hromadianskykh tsinnosti starshoklasnykiv: zb. nauk.-metod. prats. [Theory and practice of the formation of civic values of high school students: a collection of scientific and methodological works]. Za red. L. V. Korinnoi. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDTsNTEI, ss. 38–47 [in Ukrainian].*
8. Рогожа М.М. Громадянська освіта у контексті моральних вимірів соціального капіталу. URL: http://papers.univ.kiev.ua/flosofja_politologija/articles/Civil_education_in_the_context_of_moral_dimensions_of_social_capital_17245.pdf
Rohozha, M.M. (2008). Hromadianska osvita u konteksti moralnykh vymiriv sotsialnoho kapitalu. [Civic education in the context of moral dimensions of social capital]. URL: http://papers.univ.kiev.ua/flosofja_politologija/articles/Civil_education_in_the_context_of_moral_dimensions_of_social_capital_17245.pdf (data zvernennia: 11.10.2023) [in Ukrainian].
9. Ройл Д. Виклики для громадянської освіти в Україні. *Освіта.ua*. URL: http://osvita.ua/school/school_today/1793/
Roil, D. (2008). Vykyky dlia hromadianskoi osvity v Ukraini. [Challenges for civic education in Ukraine]. *Osvita.ua*. URL: http://osvita.ua/school/school_today/1793/ (data zvernennia: 11.10.2023) [in Ukrainian].
10. Сидорчук Н.Г. Сучасні тенденції проблеми цінностей громадянського виховання. *Теорія і практика формування громадянських цінностей старшокласників: зб. наук.-метод. праць. За ред. Л.В. Корінної. Житомир: Вид-во ЖДЦНТЕІ, 2004. С. 47–49.*
Sydorchuk, N.H. (2004). Suchasni tendentsii problemy tsinnosti hromadianskoho vykhovannia. [Modern trends of the problem of the values of civic education]. *Teoriia i praktyka formuvannia hromadianskykh tsinnosti starshoklasnykiv: zb. nauk.-metod. prats. [Theory and practice of the formation of civic values of high school students: a collection of scientific and methodological works]. Za red. L.V. Korinnoi. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDTsNTEI, ss. 47–49 [in Ukrainian].*

Anzhelika Semenenko

ORCID 0000-0002-3989-2152

PhD, s. lecturer,
Department of Culture and Social and Humanitarian disciplines
National Academy of Fine Arts and Architecture,
(Kyiv, Ukraine) E-mail: semenenkolika26@gmail.com

Nataliia Makohonchuk

ORCID 0000-0001-7378-8917

Candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Associate Professor of the Psychology, Pedagogics and social-economic
disciplines department
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border
Guard Service of Ukraine
(Khmelnytskyi, Ukraine) E-mail: wysenka@ukr.net

Olena Yefremova

ORCID 0000-0002-2085-9088

PhD of Law, Associate Professor of the Department of Law,
Philosophy and Political Science
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: Yefremova111999@gmail.com

CONTENT OF CIVIC EDUCATION IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE

Problem. Civic education in higher education institutions of Ukraine is a direction of the state educational policy. In the process of civic education, active citizens of the state are brought up. The result of civic education should be the realization by students of higher education of various specialties of both bachelor's and master's degrees of their own civic position through personal participation in social activities.

The purpose of the proposed survey is to characterize the content of civic education in higher education institutions of Ukraine.

Research methodology: based on general principles of philosophy, basic modern provisions of pedagogical science, psychology and reflects the goal of civic education in institutions of higher education - to form a personality characterized by democratic civic culture, civic responsibility, readiness for competent participation in society.

Object of research: educational process in higher education institutions of Ukraine.

Scientific novelty. It is substantiated that the methodology of civic education requires the creation of a system of educational situations in the process of teaching in higher education, in which the acquired civic knowledge, skills, and values are tested in practice.

Conclusions. 1. Civic education should be aimed at the modernization of the educational process of higher education institutions and internal positive changes in society as a whole. 2. Civic education educates an active citizen of his state, a nationally conscious person who combines the achievements of national and universal culture. 3. The purpose of civic education in institutions of higher education is to form a personality characterized by democratic civic culture, awareness of the relationship between individual freedom, human rights and civic responsibility, readiness for competent participation in society. 4. The methodology of civic education requires the creation in the process of teaching in higher education of a system of educational situations in which the acquired civic knowledge, skills, and values are tested in practice. 5. The result of civic education should be the realization by students of higher education of various specialties of both bachelor's and master's degrees of their own civic position through personal participation in social activities. 6. The strategic task of civic education is the formation of ideas of the social value of law, active legal attitudes and orientations in the minds of students of higher education of various specialties.

Keywords: civic education, civic consciousness, civil society, civic position, political culture, students of higher education, higher school.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2024

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Грищенко С.В.**